

2 Prelomte putá nudy

Nech ostatní oplakávajú zlobu svojich čias. Čo ma nudí,
je jej malichernosť, lebo náš vek je vekom bez vášne...
Môj život stále vychádza jednofarebný.

Kierkegaard

Keby súčasná veda bola dômyselnejšia a rafinovanejšia, som si absolútne istý, že by nudu zaradila medzi hlavných zabijakov moderného sveta. Belgický spisovateľ Raoul Vaneigem, jeden z tých anarchistických vyhýbačov sa práci, zvaných situacionisti, a priateľ Guyho Deborda, napísal v *The Revolution of Everyday Life (Revolúcia všedného života, 1967)*: „Ludia umierajú od nudy.“ Myslím si, že je to pravda priam doslovná. Šedivosť a nuda nie sú len nepriateľmi šťastného života, sú to vrahovia. Ani trochu by ma neprekvapilo, keby sa jedného dňa zistilo, že nuda je karcinogénna.

Nudu vynášli v roku 1760. Akademik Lars Svendsen napísal vo vynikajúcej štúdii *Filozofia nudy (Philosophy of Boredom, 2005)*, že vtedy to slovo po prvý raz použili v angličtine. Iný veľký vynález tých čias bol spriadací stroj, ktorý predznamenal začiatok priemyselnej revolúcie. Inými slovami, nuda sa objavila zároveň s deľbou práce a transformáciou radostnej autonómnej práce na únavnú otročinu.

A my sme veľmi znudení. Navštívte diskusné stránky a internetové fóra medzi treťou a piatou poobede a nájdete stovky odkazov od úradníkov v znení „nuda, nuda, nuda!“. Tieto výkriky o pomoc, zúfale prosby uväznených duší, sú ako odkazy vo fľaši, vyslané do éteru, do oceánov kybernetického priestoru v nádeji,

že niekto tam vonku počúva a možno nejako pomôže. Šanca je však, samozrejme, malá.

Nedávno som pomáhal kompilovať knihu *Nahovno zamestnania*. Požiadali sme čitateľov časopisu *Idler (Lenivec)*, aby poslali svoje príbehy o pracovnom pekle, a do očí mi udrelo, koľkí ľudia spomenuli nudu ako jeden z najhorších aspektov práce. Nudu považovali za doslova neznesiteľnú a utiekali sa k akejkoľvek taktike, len aby ju prekonal: kancelárskej sabotáži, surovému žartovaniu so spolupracovníkmi, nezodpovedným skutkom. Jedným z problémov je, že mnohé moderné pracovné postupy vyžadujú len toľko sústredenia, aby človeku zabránili odporúčať sa do ríše snov, ale nie dosť, aby naozaj zaujali myseľ. Úplne mechanická práca môže byť vlastne lepšia – napríklad práca v kontaktnom centre. Kontaktné centrá nudia svojich zákazníkov k slzám a svojich zamestnancov na smrť. Nízky plat sa spája s psychickými mukami vyplývajúcimi z toho, že neviete, aké nové peklo vám pripraví nasledujúci telefonát.

Ďalšia naša nedávna publikácia sa volá *Nahovno mestá*, a opäť: nápadná je *uniformnosť* moderného mesta, často menovaná ako jeden z dôvodov, prečo sú mestá nahovno. Stalo sa niečo hrozné: obrovské obchodné reťazce zmenili naše mestá – kedysi také pulzujúce, prekypujúce a pestré – na umelé obchodné centrá zaľudnené nákupnými zombíkmi. Dnešné mesto predstavuje len o málo viac než okruh bytov zhrčených okolo obrovského nákupného centra bez vzduchu. Srdce človeku zamrie, keď ide po hlavnej ulici. Útočia naňho značky, bezfarebné inštitúcie, ktoré nahradili všetok vtip a odlišnosti starých obchodov – potravín, galantérií, ryby, pekárne, kvetinarstva, obuvníctva a lekárne. Snaha o rast a veľkovýrobu zahnali nezávislého ducha. Takmer. Sem-tam prežilo staré viktoriánske priečelie obchodu a jeho krása, elegancia a zmysel pre humor žiaria ako dúha. Nájdu sa aj iné lúče nádeje: včera som videl v neďalekom meste nápis, ktorý ma povzbudil. Skvel sa vo výklade opravovne televízorov, ďalšieho druhu služieb, zrelého na vyhynutie. Nápis hlásal: Staromódna služba majiteľa.

K poznámke E. F. Schumachera „Smrad je krásny“ by sme iste

mohli dodať „Veľké je nudné“. Už len veľkosť moderných inštitúcií ich mení na neosobné, odcudzujúce a vyčerpávajúce pre ducha. McDonald's je nudné miesto – a môj miestny Ind nudný nie je. Raoul Vaneigem v *The Revolution of Everyday Life (Revolúcii každodenného života)* napísal, že kvantita poráža kvalitu. Počty a konečné súčty nás natoľko posadli, že krása a pravda sa ocitli niekde bokom. Nuda je presný opak krásy a pravdy. Život sme obetovali zisku – a výsledkom je nuda v masovom meradle.

Domnievam sa, že jednou z hlavných príčin nudy je, že ľuďom vzali každodennú tvorivosť. V tom videl problém William Morris, ktorý v *News from Nowhere (Správach odnikiaľ)* vykresľuje post-revolučnú spoločnosť v roku 2005, keď všetci vykonávajú nejakú slobodne zvolenú tvorivú činnosť. Neexistujú peniaze a Piccadilly Circus pokrývajú polia. Takto Morris vidí štrnásťte storočie. A či si už romantizuje stredovek alebo nie, o to vôbec nejde. Uvádza to ako hodnotný ideál. Puritánska revolúcia priniesla masám nudu. Dokonca aj náboženstvo a cesta k spaseniu sa stali nudné. V stredoveku bolo náboženstvo plné krviprelievania a smrti. Kostoly boli centrami hospodárskej aktivity a straníctva – rovnako ako uctievania. Cirkev fungovala ako mecenáš umení a poverovala miestnych remeselníkov, aby vytvárali výzdobu jej majetkov. Kázne sa navštevovali prevažne pre ich zábavnú hodnotu – poskytovali skutočné divadlo. V stredovekej Florencii ľudia stáli celú noc v rade, aby si pozreli skvelého kazateľa, a potom sa hrnuli z kostola po omši ako slzavé údolie. Toto dramatické divadlo puritáni odbúrali, maniere starej cirkvi nazvali poverami a modlárstvom. Inými slovami, všetku pohanskú zábavnosť katolíckej cirkvi, ktorú múdro zachovávala, zrušili.

Politici majú tiež poriadny podiel viny na monotónnosti nášho života. Nepočuť, že by vlády presadzovali slogany ako „Bojujme s nudou. Bojujme s príčinami nudy.“ Najparalyzujúcejšie nudná zo všetkých vlád – a všetky vlády sú nudné už svojou podstatou – bola nacistická. Línie a rady a stĺpce, popieranie individuality, zavedenie byrokratického poriadku, systematické odstraňovanie všetkého zaujímavého – hlavne Židov, ale aj Cigánov, tulákov,

nepracujúcich a politických disidentov. Nacisti milovali memorandá, vyplňanie formulárov, zaradovanie do šanónov, katalogizovanie, udržiavanie poriadku a úhladnosti. To, o čo sa nacisti pokúsili, bolo veľké upratovanie, tak ako pred nimi puritáni, a práve preto treba odolávať prílišnej usporiadanosti.

Hlavný dôvod, prečo sú toľkí ľudia zúfalo znudení, spočíva v tom, že vo vedení sedia nudní ľudia. Zarábачi peňazí, kapitalisti poháňaní ziskom, veľkňazi čirej tuposti riadia obchodnú stránku vecí. A byrokrati, vyplňачi formulárov a fanatici bezpečnosti a zdravia riadia vládu. Oni vlastne majú nudu radi. Byť nažive ich desí. No nie je to takto odjakživa a nemusí to tak byť navždy. Kedysi, príliš dávno, nudných ľudí považovali za bezbožníkov. V stredoveku, hlavne v raných obdobiach, bojovníci, duchovní a roľníci pohrdali ľuďmi s buržoáznymi, zarábajúcimi hodnotami. „Na obchode je čosi potupné, niečo nízke a hanebné,“ napísal názorový priekopník svätý Tomáš Akvinský. Šťastie treba podľa neho nájsť v hĺbaní, nie v rozptyľovaní:

Takže ak absolútne šťastie človeka nepozostáva z vonkajších vecí, ktoré sa nazývajú dobrom osudu, ani v dobre telesnom, ani v dobre duše podľa jej citlivej časti, ani pokiaľ ide o intelektuálnu stránku v závislosti od morálnych cností, ani podľa intelektuálnych cností, ktoré sa venujú činom – totiž umeniu a rozvážnosti – ostáva nám záver, že absolútne šťastie človeka spočíva v kontemplácii pravdy.

Nuda je forma spoločenskej nadvlády. Súčasne s príchodom nudy koncom devätnásteho storočia objavujeme aj útok na predstavu, že si plebs zorganizuje vlastnú zábavu. Ako všetci vieme, umenie a zábava v predošlých obdobiach vychádzali zdola. Všetci dramatici boli amatéri, mystériá hrávali cechy remeselníkov, stredovekí umelci boli tiež remeselníci. No radikálny historik E. P. Thompson ukazuje, aké podozrievavé začali byť úrady voči takýmto demokratickým umeleckým produkciám na úsvite priemyselnej éry a ako ľud zbavili vlády nad prácou, aj nad voľným časom. V *The Romantics (Romantikoch)* cituje dobroprajnú od-

poved' miestnej snobskej liberálky v roku 1798 na žiadosť muža z továrne inscenovať hru: „Tá hra,“ vyjadruje obavu, „vám môže uškodiť a pripraviť vás na nasledujúce vzbury a nepokoje v krčme.“ Pre Thompsona je táto anekdota dôkazom vzrastajúceho „strachu z autentickej ľudovej kultúry bez zámeru a kontroly skúsenejších“. Thompson tiež obviňuje centralizovaný systém vzdelávania: cituje list z roku 1911, ktorý prekvapivo napísal bývalý školský šéfinšpektor a ktorý kritizuje vzdelávací systém ako nudný: „Cieľom učiteľov je neopustiť žiakom nič z ich prirodzenosti, nijaký spontánny život, nijakú slobodnú aktivitu; potlačiť všetky prirodzené impulzy a drilom energiu úplne znehybníť, udržať celú ich bytosť v stave trvalého a bolestného napätia.“

Nuda je bolestná. Podľa Vaneigema tlak na to, aby sme sa stali rovnakí ako ostatní, nám vyčerpáva ducha: „Ak hierarchická organizácia ovládne prírodu a prirodzenosť, zatiaľ čo sama počas tohto boja podstupuje transformáciu, podiel slobody a tvorivosti pripadajúcej na jednotlivca vysávajú požiadavky adaptovať sa na rôzne spoločenské normy.“

Aby sme sa príliš nedeprimovali, pripomeňme si, že tvorivý duch prežíva. Na škótskom ostrove Eigg pri známejšom ostrove Skye sa každú sobotu večer celé obyvateľstvo ostrova zide, popíja a muzicíruje. Nikto nikomu nič neplatí; nikto nikoho nenajíma. Hudbu robia pre hudbu samotnú, nie pre zisk. Aby sme bojovali proti nude, potrebujeme ovládnuť svoju prácu i voľný čas. Umelec Jeremy Deller trávi mnoho rokov cestovaním po Britských ostrovoch a fotografovaním príkladov toho, čo nazýva ľudové umenie. Pre Delleru to znamená akt tvorivosti, ktorý vzniká viac-menej pre akt samotný z rúk obyčajných ľudí, ktorí by sami seba nikdy nepovažovali za umelcov. Toto je umenie mimo umeleckého sveta, mimo galérií na Cork Street, múzeí, obchodníkov a Umeleckej rady; inými slovami, mimo sveta peňazí a byrokracie. Takýmto príkladom je obrovská sova, ktorú vytvorila skupina mužov, maľba Keitha Richardsa na zadnej časti nákladiaka, obrovský motorizovaný slon, súťaže v grimasách. Je to nádherný projekt, lebo dokazuje, že slobodný duch

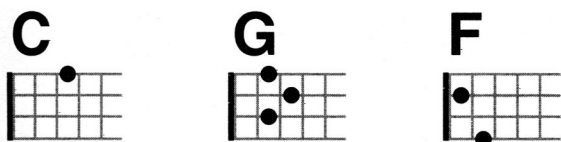
ešte žije. Vlastne to znamená, že napriek všetkej nepriazni osudu nás nuda ešte celkom nepohltila.

Ako bojovať proti nude? Ten istý systém, čo ju stvoril, tiež sľubuje, že nás jej zbaví. Nudí nás práca; reklama sľubuje, že nás zbaví nudy, len čo vydáme peniaze. Volá sa to voľný čas – toto slovo je v angličtine odvodené od latinského „licere“, čo znamená „mať dovolené“. Takže voľný čas je to, čo nám dovoľia robiť v „slobodnom čase“. A stojí to peniaze. Vo Veľkej Británii predávajú obrovské obchody Virgin Megastores nepredstaviteľné kopy nahratej hudby a filmov. Vo svojej reklame tvrdia, že útočia na nudu. Nedovoľme im však, aby nás zbavili nudy namiesto nás samých. Zbavenie sa nudy sme delegovali, čím sme sa vyhlili zodpovednosti za to, aby sme si s ňou poradili sami. Inými slovami, svoju tvorivosť odovzdávame profesionálnym hudobníkom alebo filmárom. Platíme niekomu inému, aby nám uľavil od nudy. Nudíme sa, aby sme zarobili peniaze, ktoré neskôr minieme na to, aby sme sa nenudili. Natíska sa mi ten absurdný moderný trend, nazývaný extrémne športy. Aby sme sa cítili nažive, lebo väčšinu roka sa cítime mŕtvi, z času na čas sa vrháme z mosta. Pád z mosta, čiže niekoľko sekúnd vzrušenia, by teda mal kompenzovať celý rok nudy. A sloboda vrhať sa z mosta priviazaní na elastickom lane sa vyzdvihuje ako jeden z najväčších triumfov moderného kapitalizmu.

Celý kozmos nudy je presne to, na čo útočili Sex Pistols. Absolútne súhlasím s Johnym Rottenom – nechcem dovolenku na slnku. Odmietam vaše úbohé dva týždne na pláži (nudný voľný čas) ako oddych po päťdesiatich týždňoch v kancelárii (nudná práca). V *Lipstick Traces (Stopy rúžu)* rokenrolový kritik Greil Marcus brilantne dáva do súvislosti dadaizmus a hnutia situationistov a obe hnutia s pankom. Čo majú spoločné, to je zlosť a odpor proti nude, túžba jednoducho žiť. Všetky tri hnutia majú jedno spoločné – vieru, že to môže urobiť každý. Všetci môžeme byť tvoriví a všetci môžeme byť slobodní. Prvé číslo *Internationale Situationiste* oznámilo v júni 1958, že svet sa chystá zmeniť „lebo sa nechceme nudiť... zúriva a dezinformovaná mládež, zazobaní pubertálni rebeli, ktorým chýba názor, ale nechýba im

vec, proti ktorej by bojovali – nuda ich všetkých spája. Situacionisti vykonajú rozsudok, ktorý súčasný voľný čas vyslovil sám nad sebou“. Pank bol o vrátení tvorivosti do rúk ľudí: Každý je toho schopný, tvrdili, a aby to dokázali, uviedli tri akordy, ktoré potrebujete na zloženie piesne: E, A a B7. Urob si sám.

Ponúknem vám niečo ešte lepšie. Namiesto gitary začnite hrať na ukulele. Tento štvorstrunový zázrak je lacný, ľahko prenosný a veľmi ľahko sa naň hrá. Preto je pankovejší ako gitara. Tu sú tri akordy, ktoré potrebujete pri väčšine piesní:

Zaobstarajte si ukulele a už nikdy sa nebudete nudiť. Mohli by ste si dokonca zarobiť nejaké peniaze pouličným hraním. Ukulele je sloboda. Prvý album Ukulele Orchestra z Veľkej Británie sa v skutočnosti volá *Anarchia v ukulele*, a je to výstižný názov.

Za útokom na nudu je radikálna túžba získať späť nadvládu nad svojím životom od obrovských organizácií, ktorým sme sa viac alebo menej dobrovoľne zverili. To je nesmierne nezodpovedné z našej strany. Ešte však nie je neskoro. Musíme len prsto objaviť vlastnú tvorivosť. Jednoduchý spôsob, ako sa vyhnúť nude, je čosi robiť; už sa črtá nové hnutie v tejto oblasti, o čom svedčí úspech amerického časopisu *Ready Made* (www.ready-mademag.com). Srdce mi tiež spieva, keď vidím skejtbordistov. Rok som pracoval v skejtbordovom obchode, a tak viem, aké radikálne tvorivé a pozitívne je venovať sa skejtbordovaniu. Je to hnutie so samosprávou, federáciou, s vlastnými časopismi, fanzinmi, súťažami a podnikmi, všetko na vysokej úrovni vynačádzavosti, nezávislosti a tvorivosti. Jedna z ostatných spoločností na scéne sa brilantne volá *Skejtbordy smrti* a má rovnako účinný slogan: *Smrť nude!* – za to im trikrát sláva.

HRAJTE NA UKULELE